

2014

UNIVERZA NA PRIMORSKEM
FAKULTETA ZA MATEMATIKO, NARAVOSLOVJE IN
INFORMACIJSKE TEHNOLOGIJE

ZAKLJUČNA NALOGA

AGRESIVNO VEDENJE OTROK V VRTCU:
VZGOJITELJEVE ZAZNAVE IN NAČINI ODZIVANJA

ZAKLJUČNA NALOGA

BUBNIČ

SARAH BUBNIČ

UNIVERZA NA PRIMORSKEM
FAKULTETA ZA MATEMATIKO, NARAVOSLOVJE IN
INFORMACIJSKE TEHNOLOGIJE

Zaključna naloga

**Agresivno vedenje otrok v vrtcu: vzgojiteljeve zaznave in načini
odzivanja**

(Aggressive behavior of children in kindergarten and educators perceptions and ways of
responding)

Ime in priimek: Sarah Bubnič
Študijski program: Biopsihologija
Mentor: doc. dr. Helena Smrtnik Vitulić
Somentor: asist. mag. Vesna Jug

Koper, september 2014

Ključna dokumentacijska informacija

Ime in PRIIMEK: Sarah BUBNIČ

Naslov zaključne naloge: Agresivnost otrok v vrtcu: vzgojiteljeve zaznave in načini odzivanja

Kraj: Koper

Leto: 2014

Število listov: 44

Število slik: 5

Število tabel: 9

Število prilog: 1

Št. strani prilog: 4

Število referenc: 15

Mentor: doc. dr. Helena Smrtnik Vitulić

Somentor: asist. mag. Vesna Jug

Ključne besede: agresivnost, vedenje, otroci, vrtec, strokovni delavci, starši

Izvleček:

V zaključni nalogi je avtorica preučevala področje agresivnosti pri otrocih v vrtcu in vzgojiteljeve zaznave ter načine odzivanja na agresivno vedenje otrok. Naloga vsebuje različna pojmovanja agresivnosti, ki nam skušajo pomagati in razumeti, zakaj do agresivnega vedenja sploh pride. Prav tako je avtorica izpostavila razlike med spoloma na področju agresivnega vedenja ter kako se agresivno vedenje izrazi pri dečkih in kako pri deklicah in vzgojiteljeve zaznave ter načine odzivanja pri agresivnosti otrok. Na vzorcu 36 anketirancev, od tega 11 vzgojiteljic, 21 pomočnic vzgojiteljic in 4 pomočniki vzgojiteljic, je avtorica s pomočjo vprašalnika, ki ga je sama oblikovala, ugotovila, da se agresivno vedenje otrok do vrstnikov in strokovnih delavcev pogosteje pojavlja v obliki fizične agresije in manj pogosteje kot verbalna agresija, da agresivno vedenje otrok v veliki meri izhaja iz domačega okolja, da se agresivno vedenje pogosteje pojavlja pri dečkih kot pri deklicah ter da se z večanjem števila otrok v skupini povečuje tudi razširjenost agresivnega vedenja v skupini. Vzgojitelji se v primeru prekomernega in

dolgo ponavljajočega agresivnega vedenja otrok obrnejo na pomoč in svetovanje k sodelavcem ali svetovalnemu delavcu.

Key words documentation

Name and SURNAME: Sarah BUBNIČ

Title of the final project paper: Aggressive behavior of children in kindergarten and educators perceptions and ways of responding

Place: Koper

Year: 2014

Number of pages: 44   Number of figures: 5   Number of tables: 9

Number of appendix: 1   Number of appendix pages: 4

Number of references: 15

Mentor: Assist. Prof. Helena Smrtnik Vitulić, PhD

Co-Mentor: Assist. Vesna Jug, MsC

Keywords: aggression, behavior, children, kindergarten, professional workers, parents

Abstract:

In the thesis, the author investigate the field of aggressiveness with the children in kindergarten and the educators perception and his reactions to aggressive behavior of children. The thesis contains different conceptions of aggressiveness, which help us to understand why aggressive behavior even arise. The author also expose the differences between gender, how the aggressive behavior is manifested with boys and how with girls and educators response to aggressiveness of children. On the sample of 36 respondents from which 11 educators, 21 woman assistants and 4 man assistants, the author found, with questionnaire drawn by the author for the purpose, found that the aggressive behavior of children is manifested more frequently in form of physical aggression, rather than verbal aggression. The aggressive behavior have predominantly ground in family environment. The aggressive behavior is more frequently for boys than girls, with increasing of number in group, the aggressiveness rise to. Educators in case of excessive and long lasting

aggressive behavior of children seek assistance and consulting from coworkers and advisory worker.

ZAHVALA

Posebno zahvalo namenjam mojima staršema in bratu, ki so mi bili ves čas v veliko podporo, me spodbujali tako pri študiju kot pri pisanju diplomske naloge ter predvsem na drugih poteh mojega življenja.

Prav tako bi se rada zahvalila svoji mentorici doc. dr. Heleni Smrtnik Vitulić in somentorici asist. mag. Vesni Jug za vso podporo, nasvete, usmerjanje, razumevanje ter prijaznost.

Nazadnje pa bi se zahvalila tudi ravnateljici vrtca Morje ge. Leonori Dragan, ki mi je omogočila opravljanje raziskave v njenem vrtcu. Prav tako gre posebna zahvala tudi vsem strokovnim delavcem, tako vzgojiteljem kot pomočnikom vzgojiteljev, ki so vestno in odgovorno rešili anketne vprašalnike.

Vsem iskreno hvala!

KAZALO VSEBINE

1	UVOD	1
1.1	Agresivnost.....	1
1.2	Oblike agresivnosti	6
1.3	Agresivnost pri otrocih	8
1.4	Razlike med spoloma v agresivnem vedenju	11
1.5	Vzgojiteljeve zaznave agresije pri otrocih in načini odzivanja	12
1.6	Namen in cilji diplomskega dela	14
2	METODA	16
2.1	Vzorec.....	16
2.2	Pripomočki	16
2.3	Postopek	16
3	REZULTATI.....	17
3.1	Opisna statistika.....	17
3.2	Nadaljnje statistične analize	20
4	INTERPRETACIJA.....	25
5	SKLEPI	28
7	LITERATURA	29

KAZALO TABEL

Tabela 1: Opis vzorca	17
Tabela 2: Opisna statistika za uporabljene spremenljivke.....	17
Tabela 3: Število otrok v skupini po spolu	18
Tabela 4: Razširjenost agresivnega vedenja, kaznovanje, odnos vrstnikov, izvor agresivnega vedenja, primerjava po spolu, izobraževanje o agresivnem vedenju	18
Tabela 5: Pogostost agresivnega vedenja po spolu (dečki/deklice) in tipu (verbalno/fizično)	19
Tabela 6: Primerjava pogostosti fizične in verbalne agresije pri dečkih in deklicah	20
Tabela 7: Primerjava pogostosti agresivnega vedenja med dečki in deklicami	21
Tabela 8: Povezanost med razširjenostjo agresivnega vedenja in številom otrok v skupini	22
Tabela 9: Povezanost med razširjenostjo agresivnega vedenja in starostjo otrok v skupini	23

KAZALO SLIK

Slika 1: Izvor agresivnega vedenja otrok.	21
Slika 2: Odzivanje vzgojiteljev v primeru dolgotrajnega in ponavljajočega agresivnega vedenja pri otrocih.	21
Slika 3: Razširjenost agresivnega vedenja v skupini.	23
Slika 4: Kaznovanje otrok zaradi agresivnega vedenja.	24
Slika 5 Odziv otrok do agresivnega prijatelja.	24

1 UVOD

1.1 Agresivnost

»Agresivnost je eden najbolj nejasnih in protislovnih pojmov, ki jih uporabljamo v psihologiji. Različni avtorji jo pojmujejo kot instinkt, nagon, izvor energije, čustvo, način prisile, navado, reakcijo in frustracijo itd. Kadar se nanaša na trenutno reakcijo, navadno uporabljamo izraz »agresija«, medtem ko »agresivnost« pomeni trajno značilnost posameznika« (Lamovec in Rojnik, 1978, str. 11).

Otrok se ne rodi agresiven, tega se nauči tekom življenja. Vendar pa se lahko otroci, starši, skrbniki naučimo, kako se spopadati z agresijo. Vprašanje je, ali imamo ljudje samo »borbeni nagon« ali je agresija rezultat frustracij. Agresija je pogosto odraz naučenega vedenja. Cilj vzgoje mnogih staršev je, da otroka vzgojijo v »dobro osebnost«, ki omogoča, da se otrok v odnosih z drugimi in do okolja vede socialno sprejemljivo. Da bi starši ali skrbniki otroka vzgojili na ustrezen način, je pomembno, da je vzgoja dosledna, trdna in ljubeča, s tem pa otroku lahko pomagajo oblikovati tudi sposobnost za spoprijemanje z jezo in agresivnim vedenjem (DeBord, 2012).

V osnovnem pomenu beseda agresija izhaja iz latinskega izraza »aggredi od ad gradi«, ki pomeni gibati se, iti, korakati naprej (Kristančič, 2002). Agresivnost ima lahko pozitivne ali negativne učinke za posameznika, druge ljudi ali okolje, na katerega posameznik vpliva s svojim vedenjem. Ali bo imela agresivnost pozitivne ali negativne učinke, pa ni odvisno od značilnosti posameznikovega vedenja, temveč od ocene njegovih možnih posledic vedenja. Pri analizi pozitivnih učinkov agresije se lahko usmerimo na psihološki vidik, pri katerem so pozitivne oblike agresivnosti tiste, ki uspešno razrešijo konfliktno situacijo, ter etično-socialni vidik, ki določa, katere oblike vedenja so v kaki družbi sprejemljive in katere niso (Kristančič, 2002).

Agresivnost ali napadalnost sta lahko emocionalni reakciji na frustracijo (Trstenjak, 1976). Vprašanje pa je, ali je agresivnost podedovana oz. privzgojena. Nekateri strokovnjaki s področja agresivnosti menijo, da je agresivnost nekaj, kar je v vseh nas, kar je instinktivno in s čimer se moramo sprostiti, drugi pa pravijo, da je nekaj, kar nastaja zaradi okoliščin, ki so »zunaj« posameznika, torej v okolju (Hayes in Orrell, 1998).

Freud (1920, po Hayes in Orrell, 1998) je trdil, da je agresivnost nagon, ki ga imajo ljudje v sebi. Prvotno je menil, da je pri ljudeh glavna motivacijska sila libido, tj. življenjska sila, ki vodi k prijetnemu doživljanju. Po prvi svetovni vojni pa je omenjenemu dodal še t. i. destruktivni instinkt, ki ga je imenoval tanatos, za katerega je značilna negativna

destruktivna energija, ki se uresničuje z agresivnostjo in ostalimi vidiki »temne strani« človeške narave.

Prav tako je Lorenz (1996, po Hayes in Orrell, 1998) agresivnost razumel kot posameznikov temeljni nagon, tj. stalen vir energije, ki nastaja v organizmu. Menil je, da je z agresivnostjo podobno kot z rezervoarjem: agresivnost naj bi se od časa do časa sprostila in »pljusnila čez rob« v obliki skrajno agresivnega vedenja. Prav tako je bil Lorenz prepričan, da se agresivnost pri večini živalskih vrst izraža v ritualiziranih borilnih kretnjah, s katerimi živali svojim nasprotnikom nakazujejo svoja naravna orožja, npr. rogove ali zobe.

Rose (1984, po Hayes in Orrelli, 1998) se ni strinjal z idejo, da je agresivnost nekaj, kar ljudje imajo in kar morajo izraziti. Po mnenju omenjenega avtorja ljudje z agresivnim vedenjem želijo pokazati svojo neodvisnost. Ljudje lahko izražajo več ali manj agresivnega vedenja.

»Mnogi psihologi pa so sprejeli hipotezo o povezavi agresivnosti s frustracijo. Po tej hipotezi agresivno vedenje ne nastane zaradi instinktivnega nagona, temveč kot posledica frustrirajočih okoliščin, če ljudje ne morejo doseči cilja, ki so si ga zastavili, reagirajo jezno ali agresivno« (Hayes in Orrell, 1998, str. 55).

M. Pušnik (1999, str. 24) navaja, da je najpogosteje uporabljena sledeča definicija agresivnosti, ki pravi: »Agresivnost je vedenjska značilnost, ki se kaže v gospodovalnosti, nasilnih ali napadalnih besedah ali dejanjih proti drugim ljudem«.

Behavioristi so agresivnost natančneje opredelili. Buss (1961, po Lamovec in Rojnik, 1987) jo je opredelil kot dejansko prizadevanje škode drugi osebi, Dollar in Miller (1939, po Lamovec in Rojnik, 1978) pa kot reakcijo, katere cilj je poškodba žive osebe. Drugi avtorji, npr. Essau in Conradt, (2006, po Lamovec in Rojnik, 1978) agresivnost razumeta precej podobno, in sicer kot vedenje, katerega namen je povzročiti škodo drugi osebi ali uničiti nek predmet. Po njunem mnenju agresivnost izhaja iz sovražnih namenov. Po mnenju omenjenih avtoric naj bi bil cilj agresivnega vedenja doseganje telesne in duševne škode pri posamezniku, nad katerim oseba izvaja agresivno vedenje. Med agresivno vedenje avtorici vključujeta tudi vedenje, za katerega je značilno, da en otrok drugemu govori grde reči z namenom, da bi ga prizadel.

Agresivnost je vedenje, ki je usmerjeno živemu organizmu (Kaufman 1977, po Lamovec in Rojnik, 1978). Vedenje naj bi bilo agresivno takrat, ko napadalec pričakuje, da bo posameznemu živemu organizmu prizadejal škodo. Prav tako se avtorica A. Kristančič

(2002) strinja s prepričanjem, da agresivnost vključuje vse dejavnosti, ki imajo namen povzročiti ali povzročajo škodo drugi osebi, živalim in neživim predmetom. Prav tako se z zgoraj zapisanim strinjajo še drugi avtorji, npr. Essau in Conratt, (2006, po Lamovec in Rojnik, 1978), saj menita, da je agresivnost lahko usmerjena proti človeku, živali ali objektu.

Tako je razvidno, da se vsi do sedaj omenjeni avtorji strinjajo, da pomeni agresivnost takšno ali drugačno škodovanje osebi ali predmetu. Agresivnost v najširšem smislu lahko razumemo kot vsak aktivni pristop k okolju, ki zajema vse oblike gibanja, iztegovanja rok, grizenja hrane, čustva, kot so jeza, bes, sovraštvo, telesno nasilje nad drugimi itd. Za opredelitev agresivnega vedenja oziroma dejanja običajno uporabljamo tri kriterije: agresivno dejanje omejuje vedenje druge osebe, vključuje sebične motive storilca in pobudnik agresivnega dejanja je storilec sam (Pušnik, 1996).

Razumevanje jeze, agresije in nasilja zahteva multinivojski pristop (Kristančič, 2002), saj je pomembno, da se zavedamo in razumemo, da agresivno dejanje v neki kulturi lahko interpretirano kot agresivno, v drugi kulturi pa je lahko razumljeno kot povsem neagresivno (Lamovec in Rojnik, 1978).

Predstavniki atribucijske teorije poudarjajo, da bo posameznik neko dejanje označil kot agresivno, »če omejuje vedenje drugega, če opazovalec pripisuje storilcu namen povzročiti škodo drugi osebi ali če opazovalec meni, da je dejanje v nasprotju z normami ali zakoni« (Lamovec in Rojnik, 1978, str. 13). Tako zagovorniki atribucijske teorije menijo, da je pojem agresivnost neustrezen in da bi ga bilo treba zamenjati s pojmom prisile, ki pomeni uporabo grožnje in kazni za dosego nekega cilja.

Pri razumevanju agresije in nasilja se po A. Kristančič (2002) sklicujemo na teoretično konceptualne pristope, kot so biološko zasnovane teorije, kot je Freudova psihoanalitična teorija, Lorenzova etološka teorija, teorija smeri (Berkowitz, Doob in Miler, po Lamovec in Rojnik, 1978) in Bandurova socialna teorija učenja.

Cofer in Appley (1964, po Lamovec in Rojnik, 1978) pojmovanja agresivnosti razdelita v štiri skupine: instinktivni izvor agresivnega obnašanja, agresivnost kot odziv na frustracijo, agresivnost kot pridobljeno, naučeno motivirano vedenje in agresivnost kot navada.

M. Pušnik (1999) je mnenja, da je instinktivistično pojmovanje agresivnosti najstarejše pojmovanje. Prvi, ki je o tem pisal, je bil Mc Dougall (po Lamovec in Rojnik, 1978). Menil je, da človeško obnašanje lahko pojasnimo z instinkti, vendar naj bi agresivnost delovala le občasno, kot odziv na frustracijo. Bolj poglobljeno in razširjeno pa je

agresivnost razložil Freud (1905, po Lamovec in Rojnik, 1978), ki je zagovarjal stališče, da je agresija sestavni del seksualnega instinkta oziroma libida, njena vloga pa naj bi bila premagovanje odpora seksualnega objekta. Leta 1915 je prej navedenemu nasprotoval, saj je agresivnost povsem ločil od seksualnosti ter ji pripisal pomembnejšo vlogo. V ospredje je postavil njeno prilagoditveno vlogo ter instinkte jeze oziroma ega. Poglavitna oblika tega instinkta naj bi bilo sovraštvo, njegov cilj pa naj bi bila samoohranitev. Agresivnost bi po njegovem mnenju izražala človekovo samouničevalnost.

Kot instinktivistično pojmuje agresivnost tudi Hartmann (1949, po Lamovec in Rojnik, 1978), ki poudarja, da »ima agresivnost pomemben vpliv na razvoj nadjaza (superega), navznoter obrnjeno agresivnost pa naj bi nevtraliziral jaz (ego). Če je jaz dovolj močan in uspe nevtralizirati agresivnost, ta ne bo imela razdiralnih posledic, če pa je nadjaz močan, lahko izrabi agresivnost in napade jaz z občutki krivde« (Lamovec in Rojnik, 1978, str. 19). V primeru pa da sta tako jaz kot nadjaz šibka, lahko ponotranjena agresivnost postane izvor samouničevalnih teženj.

Adler (1937, po Lamovec in Rojnik, 1978) je agresivnost razumel kot težnjo po moči, nadvladi, kot instinkt, ki zadovoljuje vse potrebe in se odraža v najrazličnejših vidikih obnašanja. Razlikoval je čisto agresivnost (krutost, pretepanje) in socializirane oblike agresivnosti, ki se kažejo v športu, vojnah, kriminalu, umetniškem ustvarjanju, poklicnem delu itd. Ko pa gre za agresivnost, ki je usmerjena proti samemu sebi, se ta kaže kot mazohizem ali pretirana podrejenost.

Omeniti moramo tudi Lorenza (1970, po Lamovec in Rojnik, 1978), predstavnika etološke teorije, ki je človeško agresijo proučeval z opazovanjem živali. Nasprotoval je Freudovi teoriji o instinktu smrti ter poudarjal funkcionalno vrednost agresivnosti, ki naj bi veljala kot sredstvo naravnega izbora in obrambe mladičev oziroma kot pravi M. Pušnik (1996), naj bi funkcionalna vrednost agresivnosti zagotavljala enakomerno razprostranjenost vrst. Lorenz je trdil, »da je človek v evoluciji razvil močan agresivni nagon, ki ga v sodobnih razmerah ne more izživeti, zato trpi za najrazličnejšimi psihosomatskimi obolenji in nervozami, občasno pa ga sprošča v obliki vojn« (1970, po Lamovec in Rojnik, 1978, str. 19). Vendar tako kot je on nasprotoval Freudovi razlagi, so eksperimentalni psihologi nasprotovali njemu ter njegovim razlagam. Zaključili so, da »pri človeku ne najdemo nikakršne čisto nagonске motivacije, ki ne bi bila pod vplivom učenja« (Lamovec in Rojnik, 1978, str. 21).

»Večina sodobnejših psihoanalitičnih usmerjenih avtorjev zavrača instinktivistična pojmovanja klasične psihoanalize in pojmuje agresivno vedenje kot posledico različnih vrst frustracij« (Lamovec in Rojnik, 1978, str. 21).

Fromm (1953, po Lamovec in Rojnik, 1978) deli agresivnost v dve skupini. Prva, pozitivna (benigna) agresivnost, ki je skupna tako človeku kot živalim, je prirojena težnja k napadu ali begu in je nujna za obstanek posameznika in vrste ter služi prilagoditvi. Druga, ki se imenuje »zločesta« (tipična) agresivnost, vključuje ekstatično ter karakterni agresivnost. Tako prva kot druga agresivnost sta pridobljeni, obe pa označujeta strast, ki izvira iz neugodnih pogojev posameznikovega življenja, in predstavljata vir nadomestnega zadovoljstva.

Avtorji frustracijske teorije agresivnosti so slednjo poimenovali kot pridobljeni motiv, ki ga izzove frustracija, ki zaradi svojega značaja, da je neizbežna, predstavlja trajni vir agresivnosti. Dollard in Miller sta prva (1939, po Lamovec in Rojnik, 1978) ugotovila, da je agresivnost prevladujoča reakcija na frustracijo. Vendar se kritiki frustracijskega modela agresivnosti niso strinjali s trditvijo, da je agresivnost nujna posledica frustracije, saj samo nekatere vrste frustracij vzbujajo agresivno vedenje. Kot na primer osebne žalitve, grožnje idr. Poleg tega frustracijski model ni upošteval učenja agresivnega vedenja, uničujočih posledic nasilja, vplivov spoznavnih in miselnih procesov, ki uravnavajo agresivno vedenje itd.

»Teorija socialnega učenja ne zanika motivacijskih dejavnikov pri učenju in vztrajanju agresivnega vedenja, vendar jih pojmuje širše in mednje vključuje tudi socialna ojačanja« (Lamovec in Rojnik, 1978, str. 37). Okolje, v katerem posameznik živi, vpliva na njegovo vedenje, hkrati pa tudi posameznik s svojim vedenjem spreminja okolje. Na osnovi teorije socialnega učenja je Bandura razvil novo pojmovanje agresivnosti, ki upošteva tri skupine dejavnikov: 1. načine in pogoje, v katerih nastaja agresivno vedenje, 2. spodbujevalce agresivnosti in 3. ojačevalce agresivnosti (Lamovec in Rojnik, 1978). Zagovornika teorije socialnega učenja sta Buss in Berkowitz, ki agresivnost razumeta kot trajno osebno lastnost posameznika oziroma navado. Buss (1921, po Lamovec in Rojnik, 1978) navaja štiri dejavnike, ki določajo stopnjo posameznikove agresivnosti. Prva je pogostost frustracij, druga pogostost pozitivnih in negativnih ojačanj, tretjo pa sestavljajo socialni vplivi in temperament. »Agresivna osebnost je tista, ki se hitro vzburi in se agresivno odzove na večje število dražljajev. Razvije sovražno stališče do večjega dela svojega okolja in se v številnih situacijah počuti ogroženo ali frustrirano. Včasih zadostuje le misel na tako situacijo in že se sproži agresivno obnašanje. Prav tako ni nujno, da je oseba frustrirana. Pogosto zadostuje ustrezen dražljaj, ki neposredno vzbudi že obstoječo navado« (Lamovec in Rojnik, 1978, str. 43).

1.2 Oblike agresivnosti

Oblik in pojmovanj agresivnosti je ogromno. Glede na smer in obliko poznamo več porazdelitev, ki se med sabo prekrivajo. Agresivnost je lahko usmerjena na izvor frustracij ali na drug cilj. Razlikujemo med instrumentalno, frustracijsko in posnemovalno agresivnostjo. Instrumentalna agresivnost je tista, s katero skušamo doseči nek zunanji cilj, naloga frustracijske pa je predvsem sproščanje napetosti. Posnemovalna agresivnost temelji na doživljanju pripadnosti določeni skupnosti. Prav tako agresivnost delimo na ustvarjalno oziroma razdiralno (Lamovec in Rojnik, 1978).

T. Lamovec in A. Rojnik (1978) navajata, da je nehotna agresivnost tista, ki nastane slučajno in povzroča škodo, ki jo posameznik ni nameraval narediti. Skladno z omenjenima avtoricama tudi A. Kristančič (2002, str. 98) pravi, da nenamerna in nehotna agresija vključuje »dejanja, katerih namen ni prizadeti, raniti ali škodovati drugi osebi«.

Za igrivo agresivnost prav tako T. Lamovec in A. Rojnik (1978) pravita, da je njen osnovni namen razvoj in preizkus spretnosti. Najdemo jo pri borilnih veščinah in pri nekaterih bolj grobih športih. A. Kristančič (2002) imenuje igrivo agresijo tudi športno rekreativna agresija. Trdi, da ta oblika agresije navadno ne izhaja iz sovraštva do druge osebe in njen namen ni uničevanje. Pravi, da je sestavni del borbenege oziroma športnega entuziazma.

Samopodritvena agresivnost pa predstavlja odločno usmerjenost k cilju in ne vključuje sovražnosti po T. Lamovec in A. Rojnik (1978). »Posamezniku omogoča aktiven pristop k okolju, kaže se v podjetnosti in uspešnem izvajanju dejavnosti«.

Obrambna agresivnost pa spada med najpogostejše in najbolj razširjene oblike agresivnosti. Cilj te oblike agresije ni v uničevanju, temveč v ohranjanju in zaščiti lastnega življenja. Ko posameznik to doseže, obrambna agresija in njena čustvena energija izzvenita (Kristančič, 2002).

Fromm (1973, po Lamovec in Rojnik, 1978) k obrambni agresivnosti prišteva tudi konformistično in instrumentalno agresivnost. K prvi uvršča ubogljivost, ki temelji na avtoriteti, pri kateri potreba po agresivnem vedenju ne izhaja iz posameznika. Instrumentalna agresivnost pa služi doseganju različnih zunanjih ciljev. Prav tako A. Kristančič (2002) zagovarja dejstvo, da je maligna agresija biološko neprilagojena, uničujoča in okrutna. Ta vrsta agresije je značilna za človeka in je biološko škodljiva ter uničevalna za družbo. Za to vrsto agresije je značilno tudi ubijanje in okrutnost, ki ustvarjata užitek, zato jo potemtakem imenujemo nasilje. Škoduje tako napadalcu kot

napadeni osebi. Ta oblika agresije ni vrojena, vendar je naučena oblika vedenja, ki se lahko odpravi, ko se spremenijo vzorci vedenja. Prav tako v svoji delitvi agresivnosti M. Pušnik (1999) omenja instrumentalno agresivnost, ki jo deli na: afektno (ta se kaže z močno jezo, avtomatičnim vznemirjenjem, napadalnostjo, obrambno reakcijo na grožnjo, z občutkom olajšanja), instrumentalno (zanjo je značilna majhna aktivacija, hladnokrvnost, načrtovana usmerjenost za doseg točno določenega cilja), reaktivno (kaže se v hitri jezi, nekontroliranosti, negativnih čustvih in se dogaja v konfliktnih odnosih) in na proaktivno (kaže se v pridobivanju koristi in dominiranju nad vrstniki).

Tudi K. Horney (1970, po Lamovec in Rojnik, 1978, str. 26) je agresivnosti posvetila precej pozornosti, čeprav je ni sistematično preučevala. Po njenem pojmovanju se agresivnost tesno prepleta z občutkom temeljne tesnobe. Ta sloni na občutku nemoči, ločenosti in sovraštva, ki nastane kot posledica pomanjkanja ljubezni v zgodnjem otroštvu ter tudi kot posledica odklonilnega ali celo sovražnega odnosa staršev do otrok. Tak otrok je zaradi svoje nemoči in doživljanja krivde prisiljen, da sovražna čustva potiska v sebi, kar vodi do temeljne tesnobe, agresije in agresivnosti.

Prav tako pa ne smemo pozabiti omeniti Schultz-Henckea (1985, po Lamovec in Rojnik, 1978), ki je ločil štiri osnovne skupine človekovih potreb. V prvo skupino je uvrstil zanimanje za zunanji svet (intencionalna težnja). V drugo skupino je uvrstil težnje po posedovanju in ohranjanju pridobljenega. Tretja skupina je vključevala agresivne težnje, ki posameznika motivirajo k uveljavljanju in ustvarjalnosti. V zadnjo, četrto skupino, pa je umestil čustveno in erotično doživljanje. Za posameznikov razvoj osebnosti je potrebna ustrezna zadovoljitev in skladno zagotovljene vse težnje. Če so starši v prvih petih letih otrokovega življenja pretirano strogi ali popustljivi, lahko to pri otroku privede do zavrtosti na posameznih področjih. Agresivne težnje in prav tako tudi težnje po posedovanju se razvijejo okrog 3.–4. leta starosti in so zelo povezane z motoričnem razvojem. Agresivne težnje se prvinsko kažejo pri razdiralnih igrah, ki v ugodnih razmerah predstavljajo le prehodno stanje, ki jih kmalu zamenja ustvarjalna igra. Velikokrat pa starši zaradi strahu začnejo otrokovo agresivnost dejansko omenjati in s tem povečujejo zahteve po ubogljivosti. To otroka lahko spodbudi, da se takemu ravnanju začne upirati s trmo, uničuje predmete itd. Starši ob tem svoje zahteve še povečujejo in pojavi se začarani krog. Otroci, ki so po naravi bolj živahni in dejavni, doživljajo še večji pritisk zaradi starševskih zahtev po ubogljivosti. Otrok, ki je na motoričnem področju oviran, potemtakem ne more sprostiti svojih čustvenih napetosti. Posledično progasto mišičje ostaja trajno napeto, kar privede do različnih psihosomatskih motenj, kot so povečan krvni pritisk, drgetanje ... Ker se takšen otrok odpove svojim vzgibom oziroma nagibom, lahko postane še bolj agresiven, lahko začne dvomiti v svojo učinkovitost. Posledice so lahko vidne v posameznikovi

nedejavnosti, ali pa se razvije pretirana tekmovalnost in storilnost, s katero skuša ponovno pridobiti občutek vrednosti.

Agresivnost pa kot značilnost medsebojnih odnosov najbolj izčrpno opredeljujeta Bach in Goldberg (1960, po Lamovec in Rojnik, 1978) ter prav tako podajata napotke za spreminjanje razdiralne agresivnosti v ustvarjalno. Oba avtorja sta veliko pozornosti namenila prikriti obliki agresivnosti v medsebojnih odnosih, ki jo poimenujeta samopotrjevanje. Trdita, da je vsak medosebni odnos lahko ustvarjalen, razdiralen, konflikten ali prikrito agresiven. Agresivnost je lahko ustvarjalna, če jo udeleženci izrazijo na zanje sprejemljiv način, saj pripomore k razrešitvi konflikta. Srečanje s konflikti zahteva veliko poguma in pripravljenosti sprejeti odzive jeze drugega.

1.3 Agresivnost pri otrocih

Da otroka lahko označimo kot agresivnega oz. nasilnega je nujno razlikovanje med zelo motečim vedenjem in nasilno-agresivnim vedenjem otroka. Vse, kar povzroča poškodbe možganov, bodisi pred rojstvom ali po njem, razne vrste zlorab alkohola, drog, izrazito stresno okolje, alergije in podobno, so lahko vzroki motečega vedenja otrok. Vzroki za prej naštetu so lahko (Kristančič, 2002):

- nevrološki dejavniki,
- biokemični dejavniki in
- dejavniki okolja.

»Izrazito moteč otrok lahko v skupini odreagira burno ter agresivno zaradi možganskih poškodb, neustrezne prehrane, stresne situacije v domačem okolju (ločitev staršev, smrt v družini, rojstvo drugega otroka ...). Najbolj pomembno je vedeti, da je otrok z izrazito motečim vedenjem takšen, ker se ne more obvladati oziroma kontrolirati« (Kristančič, 2002, str. 113). Na razvoj agresivnega vedenja vplivajo dejavniki okolja (Kavčič in Fekonja, 2004, po Marjanovič in Umek, 2004).

Otrokovo agresivnost ugotavljamo z različnimi metodami. Pogosto sem spada opazovanje otrokovega vedenja v naravnih situacijah in tudi v laboratorijih. Velikokrat se uporablja tudi opazovanje otrokove igre. Vsaka metoda pa ob koncu preiskave daje nekoliko drugačne rezultate. Tako lahko omenimo, da npr. pri igri z lutkami navadno opazimo več agresivnosti, kajti ob tej igri so zavore manjše, saj otrok za tako vedenje ni kaznovan. Igra z lutkami predstavlja dobro merilo agresivnih teženj in s tem čustvene napetosti, čeprav nam to ne pove kaj dosti o otrokovem obnašanju. Drugi avtorji zagovarjajo tezo, da večjo agresivnost pri igri z lutkami opazovalec s svojo pozornostjo in dopuščanjem agresije samo

spodbuja. Mnoge raziskave so pokazale, da je agresivnosti manj, če otrok opazovalca ne pozna (Lamovec in Rojnik, 1978).

C. Goodenough (1959, po Lamovec in Rojnik, 1978) je v raziskavi ločeno obravnavala posamezne oblike agresivnosti pri otrocih, o katerih so s pomočjo pisanja dnevnika poročale njihove mame. Ugotovila je, da v obdobju od prvega do drugega leta prevladuje brcanje, kričanje in zadrževanje diha, kar kasneje izzveni. Pri dveh letih so za otroke značilne besedne grožnje, ki so pogoste v vsem predšolskem obdobju. Neusmerjena agresivnost je značilna za dojenčke, ki se kasneje zmanjša predvidoma tako zaradi neodobravanja staršev kot zaradi otrokovega povečanega obvladovanja čustev. Prav tako se telesna oziroma fizična agresivnost pojavi zelo zgodaj in se v predšolskem obdobju še povečuje.

Ena najpogostejših starševskih nalog je socializacija otrok, skozi katero se otrok nauči razlikovati, kdaj in kje je agresivno vedenje primerno. Ko je otrok v vrtcu, na igrišču, v domačem okolju, se nenehno srečuje z novimi vrstniki. V novem okolju bo otrok sprva kazal malo agresivnosti, ker doživlja negotovost. Kmalu pa se posledično nauči, da je določena stopnja agresivnosti potrebna, če si hoče »priboriti« npr. igračo ali se ubraniti pred drugimi. V tem obdobju, ko otrok pridobiva svoj položaj v svoji skupini, se njegova agresivnost močno poveča (Lamovec in Rojnik, 1978).

Starejši predšolski otroci, ki se dobro razumejo s svojimi vrstniki, so sposobni ločiti med namernimi in nenamernimi dejanji in temu primerno tudi odreagirajo (Woolfolk, 2002). Zato se večina otrok ne bo razjezila, če se bodo drugi otroci nenamerno zaleteli vanje. Otroci, ki izražajo več agresivnega vedenja, imajo pogosto tudi več težav pri ugotavljanju namere določenega vedenja. Tako lahko sklepamo, da se bodo agresivno odzvali do vsakogar, ki se vanje zaleti, pa čeprav nehote (Berk, 2000, po Woolfolk, 2002; Dodge in Somberg, 1987, po Woolfolk, 2002).

Do petega leta starosti se agresivnost namreč najpogosteje pojavi med socialno igro, ko otrok hoče neko igračo, ki jo ima nekdo drug. W. Hartup (1974) poroča, da je instrumentalna agresivnost pogostejša pri štiri do šestletnikih kot pri šest do sedem let starih otrocih, pri katerih je v primerjavi z mlajšimi pogostejša sovražna agresivnost. V predšolskem obdobju telesna agresivnost upada (glede na pogostost, začetno reakcijo in trajanje), zlasti od četrtega leta naprej pa narašča besedna agresivnost. Te starostne spremembe so povezane z razvojem jezika, z vse večjim nadzorom čustev, ustvarjanjem pravil o sprejemljivem vedenju ter pridobivanjem drugih načinov uveljavljanja svoje volje (Hartup, 1974, po Marjanovič Umek in Zupančič, 2004).

Prav tako agresivnosti, namernega poskušanja škoditi drugim ne smemo zamenjati z asertivnostjo, ki pomeni zagovarjanje upravičenih pravic. »Otrok, ki pravi: 'To je moja igrača!', izraža asertivnost. Če pa močno udari otroka, ki se z njim igra, po glavi in tako zahteva igračo nazaj, je izrazil agresivnost« (Bee, 1981, po Woolfolk, 2002).

Pri izražanju agresivnosti posebno vlogo igra posnemanje (Bandura, Ross in Ross, 1963, po Woolfolk, 2002). Otroci, ki zrastejo v domovih, kjer je polno krutega kaznovanja in domačega nasilja, bodo bolj verjetno uporabili nasilje pri reševanju svojih lastnih problemov (Emery, 1989, po Woolfolk, 2002; Holden in Ritchie, 1991, po Woolfolk, 2002).

Agresivni otroci so prepričani, da bo nasilje nagrajeno, in ga uporabljajo, zato da dosežejo, kar hočejo. Velikokrat so prepričani, da je nasilno maščevanje sprejemljivo: »V redu je, če ljudi odrivaš, če si jezen«. In posledično opazovanje takih in podobnih dejanj, ki ostanejo nekaznovana, utrjuje in spodbuja takšna prepričanja (Egan, Monson in Perry, 1998, po Woolfolk, 2002).

Pri šestem in sedmem letu starosti otroci vse redkeje izražajo jezo z agresivnim vedenjem, saj imajo že razvito sposobnost sodelovanja, komuniciranja in empatije do drugih, v srednjem in poznem otroštvu je otrok sposoben nadzorovati svoje čustvene izraze. Zato se od srednjega otroštva naprej tudi redkeje pojavlja telesna agresivnost. Večinoma so prisotne posredne oblike agresivnosti, otroci pa se velikokrat tudi izognejo konfliktnim ali frustrirajočim situacijam (Marjanovič Umek in Zupančič, 2004).

S postopnim zmanjšanjem agresivnosti v srednjem in poznem obdobju otroštva se posledično spremeni tudi namen in način izražanja agresivnosti. »Medtem ko v zgodnjem otroštvu prevladuje instrumentalna agresivnost, je agresivno vedenje otrok v srednjem in poznem otroštvu pogosteje sovražno in usmerjeno na druge ljudi, torej se agresivnost največkrat pojavlja v povezavi z njihovimi medosebnimi odnosi« (Coie in Dodge, 1998, po Marjanovič Umek in Zupančič, 2004, str. 438).

Rice (1998, po Marjanovič Umek in Zupančič, 2004) meni, da je pretirano izražanje agresivnega vedenja pogosto vzrok za konfliktna vrstniška odnose ter za negativne interakcije z odraslimi tako doma kot v vrtcu in šoli. Taki otroci, ki pogosto izražajo agresivno vedenje, so posledično manj priljubljeni med vrstniki. Agresivnost predstavlja dejavnik tveganja za kasnejše vedenjske težave in antisocialno vedenje v mladostništvu in odraslosti (Craig, 2000, po Marjanovič Umek in Zupančič, 2004), povezana je tudi z nizkim nadaljnjim šolskim uspehom, kasnejšo izključitvijo iz šole, uporabo drog in

mladoletno delikvenco (Rubin, Hastings, Chen, Stewart in McNichol, 1998, po Marjanovič Umek in Zupančič, 2004).

Craig, Peters in Willms (2002) so menili, da na nastanek otroške agresivnosti vpliva širok spekter dejavnikov, ki so povezani s pojavljanjem in pogostostjo agresivnega vedenja, med katerimi so okolijski in genski dejavniki.

Mnogi starši vzgajajo otroke v strahu pred izrazi agresivnosti in jih učijo navidezne miroljubnosti. Tako se otroci lahko naučijo jezo prikrivati, ne pa da lahko ima agresivnost tudi ustvarjalno vlogo pri reševanju nasprotnih mnenj ali ciljev. Agresivnost lahko prekrivajo z najrazličnejšimi oblikami vedenja, kot so pozabljanje, napačno razumevanje, odlaganje, zamujanje.

Razlikujemo tudi besedno in telesno agresivnost. Besedno agresivnost otroci izražajo s prepiranjem, zmerjanjem in kritiziranjem drugih itd., telesno agresivnost pa s pretepanjem, porivanjem, udarjanjem, metanjem stvari v druge itd. Glede na namen agresivnega vedenja ločimo instrumentalno agresivnost, katere namen je pridobiti predmet, privilegij ali prostor, ter sovražno agresivnost, katere namen je prizadejati škodo nekemu (Marjanovič Umek in Zupančič, 2004).

1.4 Razlike med spoloma v agresivnem vedenju

Pri dečkih je bolj izražena telesna agresivnost in izražanje agresije (fizična, grožnje), pri kateri je že v vzgojnem procesu razvoja spodbujeno samostojno uveljavljanje, kazanje moči in spodbujanje pri obvladovanju okolja. To je lahko eden od pglavitnih razlogov, da dečki razvijajo omenjene načine vedenja (Pušnik, 1999).

Od deklic skozi vzgojo pogosto pričakujemo ravno nasprotno, in sicer da se zanje pretepanje in izražanje groženj ne spodobi, lahko pa uporabljajo verbalne in posredne oblike agresivnosti (socialna izolacija, opravljanje). »Namesto spodbud za dejavnejši vstop v širši prostor dekletom vzgoja usmerja pozornost na lastna čustvena doživetja in na subjektivne podrobnosti v medosebnih odnosih« (Pušnik, 1999, str. 31).

M. Pušnik (1999) trdi, da se razlike med spoloma izražajo tudi pri njihovem vedenju, ko so v stiski in ob frustracijah. Pri dekletih/ženskah je v razvoju opaziti bolj pogost pojav depresij, fantje/moški pa svojo stisko pogosteje izražajo. Pri ženskah se pogosteje kot pri moških pojavijo tudi nevrotične in psihosomatske motnje.

Rezultati raziskav (Rice, 1998; Santrock in Bartlett, 1986) kažejo na razlike med spoloma v agresivnosti. Dečki so v primerjavi z deklicami bolj agresivni že od starosti dveh do dveh let in pol, razlike pa se ohranjajo tudi v obdobju odraslosti. Pri tem razlike med spoloma niso omejene na telesno agresivnost (Chen, Wang in Liu, 2002; Maccoby in Jacklin, 1974; Santrock in Bartlett, 1986), ampak dečki v primerjavi z deklicami izražajo tudi več besedne in fantazijske agresivnosti, čeprav so razlike med spoloma razmeroma večje v izražanju telesne agresivnosti. Do razlik med spoloma prihaja zlasti v načinu izražanja agresivnosti. Dečki razmeroma pogosteje izražajo neposredno agresivnost, bodisi instrumentalno bodisi sovražno, pri deklicah pa je pogostejša posredna agresivnost, ki se kaže v obliki namerne manipulacije, izločanja iz skupine idr. (Rice, 1998, po Marjanovič Umek in Zupančič, 2004; Bartlett, 1986, po Marjanovič Umek in Zupančič, 2004; Chen, Wang in Liu, 2002, po Marjanovič Umek in Zupančič, 2004; Maccoby, Jacklin, 1974, po Marjanovič Umek in Zupančič, 2004; Santrock, Bartlett, 1986, po Marjanovič Umek in Zupančič, 2004).

Lansky (1961, po Lamovec in Rojnik, 1978) je ugotavljal povezanost med agresivnostjo deklic in njihovimi osebnimi značilnostmi. »Dekleta z močnimi agresivnimi težnjami so izražale visoko stopnjo storilnostne motivacije in le malo teženj po pripadnosti, kar je sicer značilno za dečke« (Lamovec in Rojnik, 1978, str. 73).

Razlike med spoloma se prav tako kažejo v načinu igre. Dekleta se povezujejo v manjše skupine, v odnosih so bolj intimna, čustvena, imajo bolj stalne prijateljske zveze ter izkazujejo veliko naklonjenosti ostalim članicam skupin, medtem ko se dečki družijo v večjih skupinah, se uveljavljajo z močjo ter prevlado, šibkejši člani skupine pa izločijo (Pušnik, 1996). »Glede na to, da je agresivnost med dekleti bolj prikrita, je mogoče, da je agresivnosti več, kot je predpostavljamo« (Pušnik, 1999, str. 31).

1.5 Vzgojiteljeve zaznave agresije pri otrocih in načini odzivanja

Agresivno vedenje se pri posameznih otrocih znotraj vrtčevske skupine lahko kaže vsakodnevno, za nudenje pomoči temu otroku in ostalim v skupini pa je najbolj odgovoren vzgojitelj, pri delu s posameznim otrokom mu lahko pomaga skupina strokovnjakov, med katerimi so njegovi sodelavci, svetovalna služba, vodstvo vrtca idr. »Le skupinsko sodelovanje strokovnjakov zagotavlja oblikovanje razvojnega in individualiziranega edukativnega programa, katerega člani so tudi starši in po potrebi zunanji strokovnjaki« (Kristančič, 2002, str. 114).

Kadar otrok s svojim ravnanjem spravlja v nevarnost sebe ali ljudi ob sebi, mu je dejavnost treba preprečiti ali ga preusmeriti v drugačno dejavnost. Otroku, ki se vede agresivno, s tem

lahko ogroža varnost drugih otrok v skupini, njegovo vedenje pa vpliva tudi na medosebni odnos v skupini (npr. otrok, ki udari vrstnika, vpliva na to, da se drugi z njim nočejo več igrati). Kadar vzgojitelj prepreči nasilno dejanje ali prisilno ukrepa, velja upoštevati načelo humanosti tako, da je njegov odziv v skladu z zagotavljanjem dostojanstva sebi in otroku (Bergant, Kokalj in Levičnik, 1982).

Največjo odgovornost za vsakodnevno interakcijo z agresivnim otrokom imajo vzgojitelji, pa tudi pomočniki vzgojiteljev, ostali zaposleni ter predvsem v družinskem kontekstu tudi starši. Zato je pomembno, da vzgojitelj in pomočnik vzgojitelja oblikujeta realna pričakovanja do otrok, saj je lahko vsak otrok občasno ali v določenem trenutku moteč in so njegova glasnost, razgrajanje, zavračanje navodil, odpori, nesodelovanje lahko sestavni del razvoja. »Vzgojitelj, učitelj, starši, ki bodo od otrok pričakovali visoko stopnjo socializiranosti, nenehno prijaznost in vljudnost, da bo lahko obvladoval njegovo jezo, strah in bojazen, bodo vedno razočarani zaradi motečega vedenja posameznika v skupini, razredu ali doma« (Kristančič, 2002, str. 114).

Ne glede na omenjeno pa so vzgojitelji in pomočniki vzgojiteljev v vrtcu tisti, ki se odzivajo na otroka, ki se vede agresivno. Včasih je razlog otrokovega motečega vedenja frustracija zaradi nezmožnosti reševanja določene naloge, na kar je dobro, da je vzgojitelj ali pomočnik vzgojitelja pozoren. Otrok, ki se pogosto agresivno vede, potrebuje vzgojiteljevo specialno pozornost in pomoč. Zelo pomembno je opazovanje otrokovega vedenja, preden vzgojitelj zaključi, kaj se z njim dogaja. Vsak vzgojitelj in pomočnik vzgojitelja pa naj bi našla način, kako naj ravnata z agresivnim otrokom. Delo z agresivnim, zelo motečim ali nasilnim otrokom bo bolj učinkovito, če ga bo vzgojitelj opravljal z več ljubezni in prijaznosti. Otroci najpogosteje ne želijo, da bi bila vzgojitelj, starši ali neka druga odrasla oseba nezadovoljna z njim. Izrazito agresivni in moteči otroci, ki se ne znajo obnašati bolje, potrebujejo veliko mero potrpežljivega odzivanja (Kristančič, 2002).

Prav tako pa A. Kristančič (2002) meni, da je pri delu z agresivnimi in motečimi otroci zelo pomembna komunikacija. Trdi, da je zelo pomemben očesni stik otroka z vzgojiteljem, da naj bosta ton in višina glasu umirjena, da otroku pove, kaj lahko in česa ne sme (npr. ti lahko brcneš klop ali torbo, drugih otrok pa ne smeš), da zna opisati otrokova čustva (npr. vem, kako zelo si jezen, ko reagiraš na takšen način, vendar pa ob tem ne smeš poškodovati in prizadeti drugih oseb), da se osebno pogovori z otrokom, ki je zelo moteč, da vključi otroka v skupno iskanje primernejšega vedenja in da občasno uporabi tudi slike, knjige ali lutke, ki otroku pomagajo izraziti jezo ali strah.

Frustracije, ki jih doživljajo vzgojitelji in pomočniki pri delu z agresivnimi otroki, so pogoste in neprijetne. Vendar morajo oboji že zaradi poklicne etike storiti vse, da se tudi zelo agresiven, moteč in nasilen otrok integrira v skupino, se uči novih, socialno sprejemljivih oblik vedenja. Vzgojitelji in pomočniki vzgojiteljev naj torej pomagajo motečim otrokom, da bodo bolj uspešni, da bodo zaupali v svoje sposobnosti, da se bodo posledično naučili novih oblik vedenja, ki jim pomagajo v kasnejšem življenju (Kristančič, 2002).

1.6 Namen in cilji diplomskega dela

Namen raziskave je bil raziskati problematiko agresivnega vedenja otrok, s katerim se v vrtcu najpogosteje srečujejo vzgojitelji in pomočniki vzgojiteljev. Z vprašalnikom, ki smo ga za namen raziskave oblikovali, smo želeli ugotoviti, katere oblike agresivnega vedenja (fizičnega, verbalnega) pri otrocih v vrtcu zaznavajo vzgojitelji in njihovi pomočniki, kateri dejavniki nanj najbolj vplivajo, kako pogosto se agresivno vedenje pojavlja in v katerih situacijah se po mnenju vzgojiteljev največkrat sproži agresivno vedenje otrok. Prav tako nas je zanimalo, ali vzgojitelji zaznavajo, da se otroci, ki se agresivno vedejo do svojih vrstnikov, prav tako agresivno vedejo tudi do vzgojiteljev in pomočnikov vzgojiteljev. Zanimalo nas je, kakšne pristope vzgojitelji in pomočniki vzgojiteljev uporabljajo, ko se agresivnost otroka vedno znova ponavlja ali celo stopnjuje, in kaj naredijo za zmanjšanje agresivnosti otrok znotraj skupine. Prav tako nas je zanimalo, ali se strokovni delavci izobražujejo na področju dela z otroki, ki se vedejo agresivno. Skladno z zgoraj navedenimi cilji smo oblikovali naslednje hipoteze:

H1: Po mnenju vzgojiteljev in pomočnikov vzgojiteljev se agresivno vedenje otrok pogosteje pojavlja v obliki fizične agresije in redkeje kot verbalna agresivnost.

H2: Po mnenju vzgojiteljev in pomočnikov vzgojiteljev agresivno vedenje otrok v največji meri izhaja iz domačega okolja.

H3: Vzgojitelji in pomočniki vzgojiteljev se v primeru prekomernega in dolgo ponavljajočega očitnega agresivnega vedenja otrok obrnejo po pomoč in svetovanje k sodelavkam ter svetovalni delavki.

H4: Po mnenju vzgojiteljev in pomočnikov vzgojiteljev se agresivno vedenje pogosteje pojavlja pri dečkih kot pri deklicah.

H5: Po mnenju vzgojiteljev in pomočnikov vzgojiteljev se z večanjem števila otrok v skupini povečuje razširjenost agresivnega vedenja v skupini.

H6: Po mnenju vzgojiteljev in pomočnikov vzgojiteljev se s starostjo otrok v skupini povečuje razširjenost agresivnega vedenja v skupini.

2 METODA

2.1 Vzorec

V vzorec raziskave smo vključili vzgojitelje in pomočnike vzgojiteljev, ki so bili zaposleni v enem izmed lucijskih vrtcev in v njeni podružnici. Anketni vprašalnik je izpolnilo 11 vzgojiteljic in 21 pomočnic vzgojiteljic ter 4 pomočniki vzgojiteljev, torej skupaj 36 udeležencev raziskave, ki jih bomo v nadaljevanju zaradi lažjega razumevanja skupaj (ne glede na spol) poimenovali vzgojitelji in pomočniki vzgojiteljev.

Pet anketirancev je bilo v času raziskave starih 25 let ali manj, 7 anketirancev je bilo starih od 26 do 35 let, 11 anketirancev je bilo starih od 36 do 45 let, 8 jih je bilo starih od 46 do 55 let, 5 anketirancev pa je bilo starejših od 55 let.

Šest anketirancev je bilo zaposlenih v skupini z eno do dve leti starimi otroki, pet jih je bilo zaposlenih v skupini z 2 do 3 let starimi otroki, 8 jih je bilo zaposlenih v skupini s 3. do 4. leta starimi otroki, 7 jih je bilo zaposlenih v skupini s 4 do 5 let starimi otroki, 9 pa jih je delalo v skupini s 5. do 6. leta starimi otroki.

2.2 Pripomočki

V raziskavi smo uporabili vprašalnik, ki je vseboval 13 postavk, od tega 4 odprtega tipa in 9 zaprtega tipa vprašanj. Ena izmed postavk je vsebovala lestvici pogostosti agresivnega vedenja v skupini pri dečkih in deklicah. Vprašalnik je bil zasnovan za vzgojitelje in pomočnike vzgojiteljev, meril je njihove zaznave ter načine odzivanja pri agresivnem vedenju otrok (Priloga 1).

2.3 Postopek

Pri izvedbi raziskave smo po pridobljenem soglasju ravnateljice obiskali vzgojitelje in pomočnike vzgojiteljev ter jih prosili za sodelovanje v raziskavi. Vprašalnike smo razdelili vsem vzgojiteljem in pomočnikom vzgojiteljev, ki so se strinjali s sodelovanjem v raziskavi. Vsakemu posebej smo predhodno obrazložili, da nas v raziskavi zanimata stopnja in izraženost agresivnosti pri otrocih. Prosili smo jih, da naj na vprašanja odgovarjajo iskreno. Prav tako smo vsakemu udeležencu obrazložili, da je vprašalnik anonimen in namenjen izključno namenu zaključne raziskave ter da ni pravih oziroma napačnih odgovorov. Reševanje vprašalnika je potekalo približno 20 minut. Po oddaji izpolnjenih vprašalnikov smo odgovore udeležencev obdelali v statističnem programu SPSS.

3 REZULTATI

V tem poglavju prikazujemo izsledke testov in postopkov, s katerimi smo preverjali hipoteze. Rezultati zajemajo opisno statistiko in nadaljnje statistične analize.

3.1 Opisna statistika

Tabela 1: Opis vzorca

Spremenljivka	Kategorija	<i>N</i>	%
<i>Spol</i>	Moški	4	11,1%
	Ženski	32	88,9%
<i>Delovno mesto</i>	vzgojitelj/vzgojiteljica	15	41,7%
	pomočnik/pomočnica	21	58,3%
<i>Starost</i>	do 25 let	5	13,9%
	26–35 let	7	19,4%
	36–45 let	11	30,6%
	46–55 let	8	22,2%
	nad 55	5	13,9%
<i>Starost otrok v skupini</i>	1–2 leti	6	16,7%
	2–3 leti	6	16,7%
	3–4 leta	8	22,2%
	4–5 let	7	19,4%
	5–6 let	9	25,0%
	Skupaj	36	100,0%

Tabela 2: Opisna statistika za uporabljene spremenljivke

	<i>N</i>	<i>Min</i>	<i>Max</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
Spol	36	1	2	1,89	0,32
Delovno mesto	36	1	2	1,58	0,50
Starost	36	1	5	3,03	1,25
Starost otrok v skupini	36	1	5	3,19	1,43
Število otrok v skupini	36	6	24	17,42	4,28
Razširjenost vedenja	36	1	4	2,58	0,69

Fizična agresija – skupno	36	2,00	4,67	3,16	0,64
Verbalna agresija – skupno	36	2,00	4,50	2,68	0,89

Tabela 3: Število otrok v skupini po spolu

Število otrok v skupini	<i>N</i>	<i>Min</i>	<i>Max</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
Dečki	36	1	14	9,06	3,59
Deklice	36	5	14	8,36	2,59
Skupaj	36	6	24	17,42	4,28

V povprečju so anketiranci delali v skupinah s 17 otroki, med katerimi je bilo 9 dečkov in 8 deklic. V najmanjši skupini, v kateri so delali v vzorec zajeti vzgojitelji in pomočniki vzgojiteljev, je bilo 6, v največji pa 24 otrok.

Tabela 4: Razširjenost agresivnega vedenja, kaznovanje, odnos vrstnikov, izvor agresivnega vedenja, primerjava po spolu, izobraževanje o agresivnem vedenju

Spremenljivka	Kategorija	<i>N</i>	%
<i>Kako ocenjujete razširjenost agresivnega vedenja v vaši skupini?</i>	Ga ni	2	5,6%
	Pojavlja se redko	13	36,1%
	Pojavlja se občasno	19	52,8%
	Je zelo razširjeno	2	5,6%
<i>Ali otroka zaradi agresivnega vedenja kaznujete?</i>	Da	26	72,2%
	Ne	10	27,8%
<i>Kako se vrstniki iz skupine obnašajo do agresivnega prijatelja?</i>	Ga ignorirajo	3	8,3%
	Ga zatožijo vzgojiteljici/pomočnici	29	80,6%
	Se mu podrejšajo zaradi strahu pred fizičnim oziroma verbalnim nasiljem	4	11,1%
	Ga izločijo iz skupine, kjer so se igrali skupaj	15	41,7%
	Drugo	8	22,2%
<i>Kaj mislite, iz kje najpogosteje izhaja agresivno vedenje otrok?</i>	Iz domačega okolja	29	80,6%
	Iz vrtca, saj otrok posnema vrstnike	11	30,6%
	Otrok se z agresijo že rodi, ta pa se v toku življenja samo stopnjuje	8	22,2%
	Drugo	10	27,8%
<i>Ali menite da so dečki bolj agresivni od deklic?</i>	Da	21	58,3%
	Ne	15	58,3%

<i>Ali se o agresivnosti in vzrokih</i>	Da	15	41,7%
<i>zanjo izobražujete tudi v sklopu</i>	Ne	21	58,3%
<i>vašega vrtca?</i>			
	Skupaj	36	100,0%

Tabela 5: Pogostost agresivnega vedenja po spolu (dečki/deklice) in tipu (verbalno/fizično)

Pogostost agresivnega vedenja	<i>N</i>	<i>Min</i>	<i>Max</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
<i>Fizična agresivnost (udarjanje, potiskanje, brcanje pljuvanje ...) – dečki</i>	36	1	4	2,22	0,76
<i>Fizična agresija nad mlajšimi – dečki</i>	36	1	2	1,44	0,50
<i>Agresivnost do vzgojitelja oziroma pomočnika vzgojitelja – dečki</i>	36	1	2	1,06	0,23
<i>Uničevanje materialnih dobrin – dečki</i>	36	1	3	1,56	0,69
<i>Besedne grožnje (zmerjanje, dajanje žaljivih vzdevkov, ustrahovanje ...) – dečki</i>	36	1	3	1,58	0,77
<i>Preklinjanje – dečki</i>	36	1	2	1,25	0,44
Pogostost agresivnega vedenja (skupaj) – dečki	36	1,00	2,33	1,52	0,35
<i>Fizična agresivnost (udarjanje, potiskanje, brcanje pljuvanje ...) – deklice</i>	36	1	3	1,69	0,67
<i>Fizična agresija nad mlajšimi – deklice</i>	36	1	2	1,22	0,42
<i>Agresivnost do vzgojitelja oziroma pomočnika vzgojitelja – deklice</i>	36	1	3	1,11	0,40
<i>Uničevanje materialnih dobrin – deklice</i>	36	1	3	1,33	0,53
<i>Besedne grožnje (zmerjanje, dajanje žaljivih vzdevkov, ustrahovanje, ...) – deklice</i>	36	1	3	1,36	0,64
<i>Preklinjanje – deklice</i>	36	1	2	1,17	0,38
Pogostost agresivnega vedenja (skupaj) – deklice	36	1,00	2,17	1,31	0,32
<i>Fizična agresija – dečki</i>	36	1,00	2,67	1,74	0,44
<i>Fizična agresija – deklice</i>	36	1,00	2,33	1,42	0,37
Fizična agresija (skupaj)	36	2,00	4,67	3,16	0,64
<i>Verbalna agresija – dečki</i>	36	1,00	2,50	1,42	0,53
<i>Verbalna agresija – deklice</i>	36	1,00	2,50	1,26	0,42
Verbalna agresija (skupaj)	36	2,00	4,50	2,68	0,89

3.2 Nadaljnje statistične analize

Tabela 6: Primerjava pogostosti fizične in verbalne agresije pri dečkih in deklicah

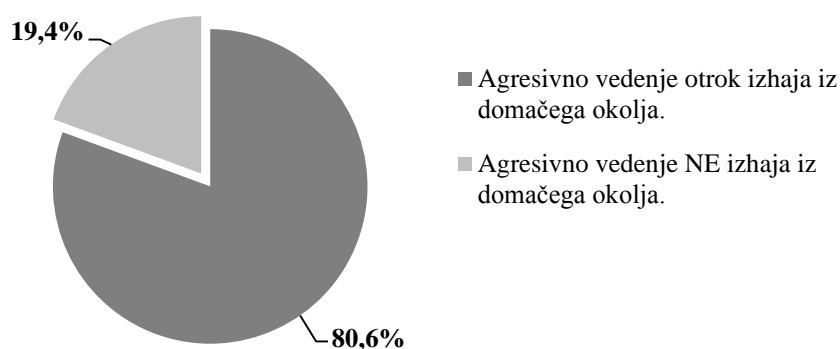
Spol	Oblika agresije	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>t</i>	<i>df</i>	<i>p</i>
Dečki	Fizična agresija	36	1,74	0,44	3,91	35	0,000
	Verbalna agresija	36	1,42	0,53			
Deklice	Fizična agresija	36	1,42	0,37	2,30	35	0,028
	Verbalna agresija	36	1,26	0,42			
Skupaj	Fizična agresija	36	3,16	0,64	3,73	35	0,001
	Verbalna agresija	36	2,68	0,89			

Udeleženci so odgovarjali na vprašanje, kako pogosto se pri dečkih in deklicah dogaja fizična agresivnost v obliki udarjanja, potiskanja, brcanja, pljuvanja, v obliki fizične agresije nad mlajšimi ter v obliki uničevanja materialnih dobrin. Pogostost verbalnega nasilja smo merili z oceno pogostosti besednih groženj (zmerjanje, dajanje žaljivih vzdevkov, ustrahovanje) ter s pogostostjo preklinjanja.

Izračunali smo štiri nove spremenljivke, kot povprečje spremenljivk, ki merijo fizično oz. verbalno nasilje pri dečkih oz. deklicah, in dve novi spremenljivki, kot seštevek povprečja fizičnega nasilja pri dečkih in deklicah oz. seštevek povprečja verbalnega nasilja pri dečkih in deklicah. Višja povprečna ocena novih spremenljivk pomeni bolj pogosto agresivno vedenje. S t-testom smo preverili, če se fizična agresivnost pojavlja pogosteje kot verbalna agresivnost.

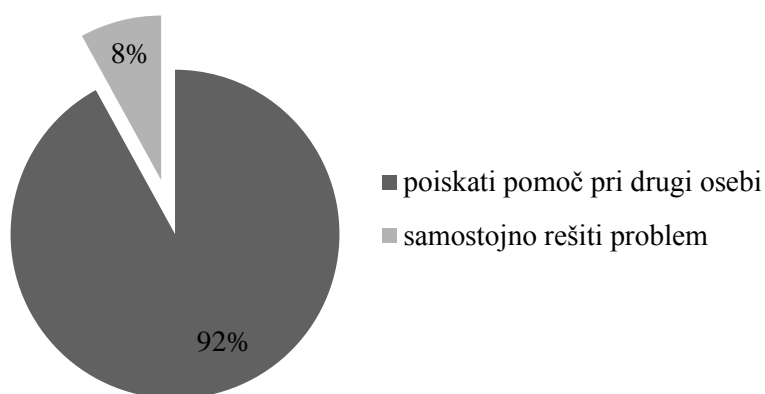
Pri dečkih se je povprečna ocena pogostosti fizične in verbalne agresije izkazala za statistično značilno. Prav tako se je pri deklicah povprečna ocena pogostosti fizične ter verbalne agresije izkazala za statistično značilno. Pri seštevku obeh povprečnih ocen tako dečkov kot deklic se je prav tako izkazala za statistično značilno.

V nadaljevanju prikazujemo tortni diagram, iz katerega je razvidno, da smo raziskovali izvor agresivnega vedenja in pridobili rezultate, ki prikazujejo deleže izvora agresivnega vedenja pri otrocih.

Slika 1: Izvor agresivnega vedenja otrok.

Kar štiri petine udeležencev meni, da agresivno vedenje otrok najpogosteje izvira iz domačega okolja. Udeleženci so navajali tudi druge izvore agresivnega vedenja otrok, kot so npr. vrtec, saj otrok posnema vrstnike in agresivnost, pridobljeno že ob rojstvu, ki pa se v toku življenja samo stopnjuje.

Slika 2: Odzivanje vzgojiteljev v primeru dolgotrajnega in ponavljajočega agresivnega vedenja pri otrocih.

Iz slike 3.02 je razvidno, da se več kot devet desetih vzgojiteljev obrne po pomoč k drugi osebi, in sicer k sodelavcu ali socialnemu delavcu v primeru prekomernega in dolgo ponavljajočega agresivnega vedenja otrok.

Tabela 7: Primerjava pogostosti agresivnega vedenja med dečki in deklicami

Oblika agresije	Spol	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>t</i>	<i>df</i>	<i>p</i>
<i>Fizična agresivnost (udarjanje, potiskanje, brcanje, pljuvanje ...)</i>	Dečki	36	2,22	0,76	3,909	35	0,000
	Deklice	36	1,69	0,67			
<i>Fizična agresija nad mlajšimi</i>	Dečki	36	1,44	0,50	2,751	35	0,009
	Deklice	36	1,22	0,42			

Agresivnost do vzgojitelja oziroma pomočnika vzgojitelja	Dečki	36	1,06	0,23	-1,435	35	0,160
	Deklice	36	1,11	0,40			
Uničevanje materialnih dobrin	Dečki	36	1,56	0,69	2,256	35	0,030
	Deklice	36	1,33	0,53			
Besedne grožnje (zmerjanje, dajanje žaljivih vzdevkov, ustrahovanje ...)	Dečki	36	1,58	0,77	2,467	35	0,019
	Deklice	36	1,36	0,64			
Preklinjanje	Dečki	36	1,25	0,44	1,357	35	0,183
	Deklice	36	1,17	0,38			

S t-testom smo preverili, če se pri dečkih posamezna oblika agresivnega vedenja po mnenju anketiranih vzgojiteljev oz. pomočnikov vzgojiteljev pojavlja pogosteje kot pri deklicah. Glede na povprečne vrednosti in rezultate t-testa lahko trdimo, da se po mnenju anketiranih vzgojiteljev in pomočnikov vzgojiteljev pri dečkih, v primerjavi z deklicami, statistično značilno pogosteje pojavljajo fizična agresivnost, fizična agresija nad mlajšimi, uničevanje materialnih dobrin ter besedne grožnje, medtem ko statistično značilnih razlik nismo ugotovili v pogostosti agresivnosti do vzgojitelja oz. pomočnika vzgojitelja in v pogostosti preklinjanja.

Tabela 8: Povezanost med razširjenostjo agresivnega vedenja in številom otrok v skupini

		1	2	3	4
1. Kako ocenjujete razširjenost ρ agresivnega vedenja v vaši skupini?	p	/			
	N				
2. Število otrok v skupini	ρ	0,39*			
	p	0,018	/		
	N	36			
3. Število dečkov	ρ	0,18	0,76**		
	p	0,297	0,000	/	
	N	36	36		
4. Število deklic	ρ	0,39*	0,9**	-0,03	
	p	0,019	0,000	0,847	/
	N	36	36	36	

Opombe: * Korelacija je statistično značilna pri 5% stopnji tveganja

** Korelacija je statistično značilna pri 1% stopnji tveganja

S Spearmanovim korelacijskim koeficientom smo preverili, kako je s številom dečkov, deklic in skupnim številom otrok v skupini povezana ocena o razširjenosti agresivnosti vedenja v skupini. Izkazalo se je, da je z oceno razširjenosti agresivnega vedenja v skupini statistično pozitivno povezano število otrok v skupini ter število deklic v skupini, medtem ko ni mogoče trditi, da je število dečkov v skupini povezano z oceno razširjenosti agresivnega vedenja v skupini.

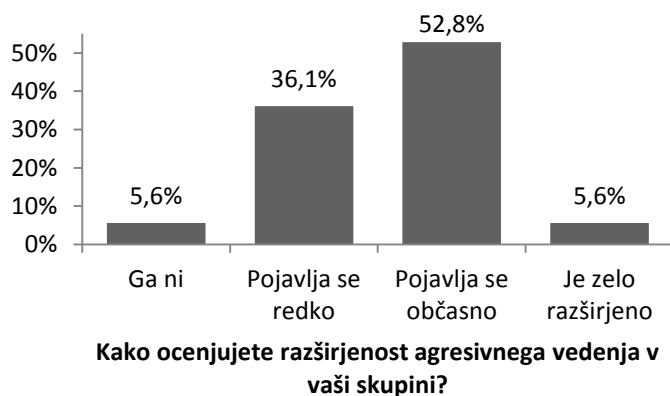
Tabela 9: Povezanost med razširjenostjo agresivnega vedenja in starostjo otrok v skupini

<i>Kako ocenjujete razširjenost agresivnega vedenja v vaši skupini?</i>		
<i>Starost otrok v skupini</i>	ρ	0,46**
	p	0,005
	N	36

S Spearmanovim korelacijskim koeficientom smo preverili, kako je starost otrok v skupini povezana z oceno razširjenosti agresivnega vedenja v skupini. Izkazalo se je, da se z višanjem starosti otrok v skupini statistično povečuje tudi ocena razširjenosti agresivnega vedenja.

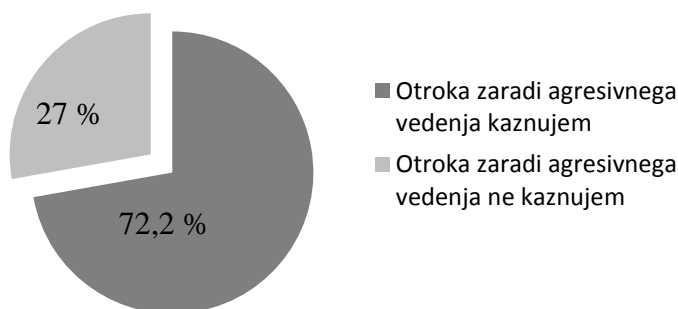
S χ^2 testom smo preverili, kako je starost otrok v skupini povezana z razširjenostjo agresivnega vedenja. Izkazalo se je, da povezanost med spremenljivkama obstaja ($\chi^2 = 6,490$, $p = 0,011$), vendar je treba rezultate obravnavati z zadržkom, saj imajo vse celice v kontingenčni tabeli prenizke pričakovane vrednosti.

V nadaljevanju smo prikazali analizirane dobljene odgovore na vprašanje, kako vzgojitelji in pomočniki vzgojiteljev ocenjujejo razširjenost agresivnega vedenja v njihovi skupini, ki so prikazani v spodnjem histogramu.

Slika 3: Razširjenost agresivnega vedenja v skupini.

Iz slike 3.04 je razvidno, da več kot polovica anketirancev ocenjuje, da se agresivno vedenje pri otrocih v njihovi skupini pojavlja občasno, da se pri otrocih v skupini pojavlja redko, pa jih ocenjuje četrtina. Da agresivnega vedenja v njihovi skupini sploh ni, je odgovorila nekaj manj kot tretjina vprašanih, prav tako jih tretjina ocenjuje, da je v njihovi skupini agresivno vedenje zelo razširjeno.

Slika 4: Kaznovanje otrok zaradi agresivnega vedenja.

Na vprašanje, ali otroka zaradi agresivnega vedenja kaznujete, je pritrdilno odgovorilo več kot dve tretjini udeležencev, manj kot tretjina pa je odgovorila, da otrok ne kaznuje.

Slika 5 Odziv otrok do agresivnega prijatelja.

Kot so odgovarjali udeleženci, otroci vrstnika, ki se vede agresivno, najpogosteje »zatožijo« vzgojitelju, pomočniku vzgojitelja ali ga izločijo iz skupine, kjer so se skupaj igrali. Nekaj anketirancev je odgovorilo, da se vrstniki agresivnemu prijatelju podrejajo zaradi strahu pred fizičnim oz. verbalnim nasiljem, zelo malo pa jih je menilo, da otrok takšnega vrstnika ignorira. Nekaj anketirancev je navedlo še druge odgovore, kot so npr. grizenje, porivanje, se ga izogibajo, odgovorijo nazaj z agresijo idr.

4 INTERPRETACIJA

V zaključni nalogi smo se ukvarjali s problematiko agresivnega vedenja otrok, z vprašanjem, s katero obliko agresivnega vedenja se najpogosteje v vrtcu srečujejo vzgojitelji in pomočniki vzgojiteljev, ter z njihovimi zaznavami in načini odzivanja na agresivno vedenje otrok. Po pregledu različne literature smo oblikovali šest hipotez. S pomočjo statističnih postopkov in analiz smo hipoteze preverjali na podlagi odgovorov iz vprašalnika, ki smo jih pridobili od vzgojiteljev in pomočnikov vzgojiteljev v vrtcu.

V prvi hipotezi smo predvidevali, da se po mnenju vzgojiteljev in pomočnikov vzgojiteljev agresivno vedenje otrok pogosteje pojavlja v obliki fizične agresije in redkeje kot verbalna agresivnost. Izračunali smo povprečne vrednosti spremenljivk, s katerimi smo ugotavljali fizično nasilje, in povprečne vrednosti spremenljivk, s katerimi smo ugotavljali verbalno nasilje, kot so ga za dečke in deklice ocenili udeleženci. Glede na dobljene rezultate, ki so pokazali, da tako pri dečkih kot pri deklicah vzgojitelji in pomočniki vzgojiteljev zaznavajo večjo pogostost fizične kot verbalne agresije, lahko hipotezo sprejmemo in trdimo, da se agresivno vedenje otrok do vrstnikov in strokovnih delavcev pogosteje pojavlja v obliki fizične agresije in redkeje kot verbalna agresivnost.

V drugi hipotezi smo predpostavili, da po mnenju vzgojiteljev in pomočnikov vzgojiteljev agresivno vedenje otrok v največji meri izhaja iz domačega okolja. Na osnovi dobljenih rezultatov lahko drugo hipotezo sprejmemo in potrdimo, saj so to menile kar štiri petine vprašanih vzgojiteljev in pomočnikov vzgojiteljev. Dobljeni rezultati se skladajo tudi z raziskavo T. Kavčič in U. Fekonja (2004, po Marjanovič Umek in Zupančič, 2004), ki pravita, da na razvoj agresivnega vedenja vplivajo dejavniki okolja. Prav tako se rezultati skladajo z raziskavami drugih avtorjev (Craig, Peters in Willms, 2002, po Marjanovič Umek in Zupančič, 2004), ki menijo, da na nastanek otroške agresivnosti vpliva širok spekter dejavnikov, ki so povezani s pojavljanjem in pogostostjo agresivnega vedenja, med katerimi so okolijski in genetski dejavniki.

V tretji hipotezi smo podali mnenje, da se vzgojitelji in pomočniki vzgojiteljev v primeru prekomernega in dolgo ponavljajočega očitnega agresivnega vedenja otrok obrnejo po pomoč in svetovanje k sodelavcem ter svetovalnemu delavcu. Iz odgovorov je bilo razvidno, da se večina strokovnih delavcev, tako vzgojiteljev kot pomočnikov vzgojiteljev, v primeru prekomernega in dolgo ponavljajočega agresivnega vedenja obrne po pomoč in svetovanje k sodelavcu ali svetovalnemu delavcu. Glede na dobljene rezultate lahko tretjo hipotezo potrdimo. Rezultati se skladajo z mnenjem A. Kristančič (2002), ki navaja, da je za nudenje pomoči agresivnemu otroku in ostalim v skupini najbolj odgovoren vzgojitelj,

pri delu s posameznim otrokom pa mu lahko pomaga skupina strokovnjakov, med katerimi so njegovi sodelavci, svetovalna služba, vodstvo vrtca idr.

V četrti hipotezi smo predvideli, da se po mnenju vzgojiteljev in pomočnikov vzgojiteljev agresivno vedenje pogosteje pojavlja pri dečkih kot pri deklicah. Preverili smo, če se pri dečkih posamezna oblika agresivnega vedenja po mnenju anketiranih pojavlja pogosteje kot pri deklicah. Glede na rezultate lahko zaključimo, da se po mnenju anketiranih vzgojiteljev in pomočnikov vzgojiteljev pri dečkih, v primerjavi z deklicami, statistično značilno pogosteje pojavlja fizična agresivnost (udarjanje, potiskanje, brcanje, pljuvanje), fizična agresija nad mlajšimi, uničevanje materialnih dobrin ter besedne grožnje (zmerjanje, dajanje žaljivih vzdevkov, ustrahovanje ...), medtem ko statistično značilnih razlik nismo ugotovili v pogostosti agresivnosti do vzgojitelja oziroma pomočnika vzgojitelja in pogostosti preklinjanja. Ugotovili smo, da se pri dečkih statistično značilno pogosteje pojavljajo štiri od šestih navedenih oblik agresivnega vedenja, zato lahko četrto hipotezo potrdimo in trdimo, da se agresivno vedenje pojavlja tako pri dečkih kot pri deklicah. Tudi T. Lamovec in A. Rojnik (1978), ki sta povzeli rezultate različnih raziskav, sta mnenja, da so dečki bolj agresivni od deklic, na kar vplivajo tako biološki dejavniki kot okolje, predvsem preko učenja socialnih vlog, vezanih na spol. Pridobljeni rezultati se skladajo tudi z rezultati drugih raziskav, ki kažejo na razlike med spoloma v agresivnosti. Dečki so v primerjavi z deklicami bolj agresivni že od starosti dveh do dveh let in pol, razlike pa se ohranjajo tudi v obdobju odraslosti (Rice, 1998; Stantrock in Bartlett, 1986, po Marjanovič in Umek, 2004).

V peti hipotezi smo predvideli, da se po mnenju vzgojiteljev in pomočnikov vzgojiteljev z večanjem števila otrok v skupini povečuje razširjenost agresivnega vedenja v skupini. Preverili smo povezanost med skupnim številom otrok v skupini, pa tudi med številom otrok v skupini glede na spol in njihovo povezanost z oceno o razširjenosti agresivnega vedenja v skupini. Rezultati so pokazali, da je z oceno razširjenosti agresivnega vedenja v skupini statistično značilno pozitivno povezano skupno število otrok v skupini, pomembna povezanost pa se je pokazala med številom deklic v skupini in oceno razširjenosti agresivnega vedenja, medtem ko, glede na dobljene rezultate, ni bilo mogoče zaključiti, da je število dečkov v skupini povezano z oceno razširjenosti agresivnega vedenja v skupini. Glede na dobljene rezultate lahko zaključimo, da se z večanjem števila deklic v skupini ter tudi na splošno z večanjem števila otrok v skupini statistično značilno zvišuje ocena razširjenosti agresivnega vedenja v skupini, zato lahko peto hipotezo potrdimo.

V šesti hipotezi smo predpostavljali, da se po mnenju vzgojiteljev in pomočnikov vzgojiteljev s starostjo otrok v skupini povečuje razširjenost agresivnega vedenja v skupini. Preverili smo, kako je starost otrok v skupini povezana z oceno razširjenosti agresivnega

vedenja v skupini. Rezultati so pokazali, da je s starostjo otrok v skupini statistično pomembno naraščala razširjenost agresivnega vedenja v skupini otrok, kot so jo ocenili udeleženci. Na osnovi dobljenih rezultatov lahko šesto hipotezo potrdimo.

Poleg preverjanja hipotez smo raziskovali tudi seznanjenost vzgojiteljev in pomočnikov vzgojiteljev z agresivnostjo otrok. Prišli smo do ugotovitve, da je seznanjenost z agresivnostjo otrok ter izobraževanje na to temo v sklopu vrtca pomanjkljiva. Pridobljeni odgovori nakazujejo, da se o agresivnosti v predšolskem in šolskem obdobju ne govori dovolj. Vzgojitelji, učitelji, starši in svetovalni delavci bi potrebovali več znanja o agresivnosti – kako prepoznati agresivnega otroka, kako odreagirati v stiku z agresivnim otrokom ter kako mu pomagati. Starši bi potrebovali dodatne napotke pri vzgoji, otroci sami pa bi lahko izvajali treninge nadziranja izražanja jeze in agresije. Preventivo oziroma kurativo agresivnosti bi lahko izvajali s tematskimi delavnicami v okviru vrtcev, šol, ki bi jih izvajali usposobljeni strokovnjaki, ki poznajo načine dela z agresivnimi otroki (Erb, 1997).

Ukvarjali smo se tudi z vprašanjem, kakšno metodo uporabijo vzgojitelji pri kaznovanju otroka zaradi agresivnega vedenja. Odgovori na to vprašanje so zelo zanimivi, in sicer: vzgojitelj otroka odmakne od situacije, v kateri je bil agresiven, in ga motivira z drugo dejavnostjo, npr. da nariše risbo in prečrta neprimerna vedenja, ga posede na moder stol toliko minut, kolikor je otrok star, in v tem času mora razmišljati o svojem vedenju, kako bi lahko drugače odreagiral ... Prišli smo do enake ugotovitve kot Erb (1997), in sicer da je treba pravočasno prepoznati otrokove težave pri izkazovanju in nadziranju agresivnosti in agresije, saj ima prav agresivnost pogosto izvor že v zgodnjem razvojnem obdobju. Prav zaradi tega je potrebno zelo dobro poznavanje otrokovega razvoja in njegovih potreb, da posamezniku učinkovito pomagamo.

5 SKLEPI

V zaključni nalogi smo se ukvarjali s problematiko agresivnega vedenja otrok, z vprašanjem, s katero obliko agresivnega vedenja se najpogosteje v vrtcu srečujejo vzgojitelji in pomočniki vzgojiteljev ter z njihovimi zaznavami in načini odzivanja na agresivno vedenje otrok. Rezultati kvantitativne raziskave, ki smo jo izvedli z vzgojitelji in pomočniki vzgojiteljev na osnovi anketnega vprašalnika, so pokazali, da:

- se agresivno vedenje otrok po mnenju vzgojiteljev in pomočnikov vzgojiteljev pogosteje pojavlja v obliki fizične agresije in redkeje kot verbalna agresivnost.
- agresivno vedenje otrok prav tako po mnenju vzgojiteljev in pomočnikov vzgojiteljev v največji meri izhaja iz domačega okolja.
- se vzgojitelji in pomočniki vzgojiteljev v primeru prekomernega in dolgo ponavljajočega očitnega agresivnega vedenja otrok obrnejo po pomoč in svetovanje k sodelavcem ter svetovalnemu delavcu.
- se agresivno vedenje po mnenju vzgojiteljev in pomočnikov vzgojiteljev pogosteje pojavlja pri dečkih kot pri deklicah.
- se po mnenju vzgojiteljev in pomočnikov vzgojiteljev z večanjem števila otrok v skupini povečuje razširjenost agresivnega vedenja v skupini.
- se po mnenju vzgojiteljev in pomočnikov vzgojiteljev s starostjo otrok v skupini povečuje razširjenost agresivnega vedenja v skupini.

Menimo, da smo z vsebinami iz zaključne naloge prispevali k teoretskemu in empiričnemu razumevanju in obravnavanju agresivnega vedenja. Prav tako je iz rezultatov raziskave razvidno, da bi vzgojitelji in pomočniki vzgojiteljev potrebovali izobraževanje s področja agresivnega vedenja otrok. Ravno ta zaključna naloga je lahko spodbuda za nadaljnje raziskave o obravnavani tematiki v šolah, v družini, v vrstniških skupinah idr.

Pot do izboljšanja ni tako preprosta, saj do destruktivne agresivnosti in nasilja med otroki ni »prišlo čez noč«. »Agresivnost in nasilje sta pojava, ki sta pri otrocih neločljivi del celote. Če ju hočemo odpraviti, moramo vplivati na celoto« (Erb, 1997, str.103). Ob tem lahko zaključimo z mislijo, da si naj bi otroci in mladostniki zastavljali pozitivne cilje, podkrepljene z dobrimi nameni, saj bi le tako dosegli le najboljše in se izognili vsemu slabemu. Kot pravi neka misel (avtor neznan): *»Kdor išče cilj, bo ostal prazen, ko ga bo dosegel, kdor išče pot, bo cilj vedno nosil v sebi!«*. Naj bo ta misel vodilo vseh mladih, da bodo vedno iskali le tisto pot, ki ne bo poznala agresije, agresivnosti in nasilja.

7 LITERATURA

Bergant, M., Kokalj, S., Levičnik, I. (1982). *Predšolska pedagogika*. Ljubljana: Zavod SR Slovenije za šolstvo.

DeBord, K. (2012). Childhood aggressino: Where does it come from? How can it be managed?, pridobljeno julija 2014 na http://www.ces.ncsu.edu/depts/fcs/pdfs/fcs_504.pdf

Dekleva, B. (2000). *Šola, mladi in nasilje*. PO Šelih, A. (ur.), *Prestopniško in odkonsko vedenje mladih: vzroki, pojavi, odzivanje*. Ljubljana: Bonex

Erb, H.H. (1997). *Otroci in nasilje*. Ljubljana: Kres.

Essau, E.C in Conradt, J. (2006). *Agresivnost u djece i mladeži*. Jastrebarsko: Naklada Slap.

Hayes, N. in Orrell, S. (1998) *Psihologija*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Kavčič, T. in Fekonja, U. (2004). Čustveni razvoj v zgodnjem otroštvu. V L. Marjanovič Umek in M. Zupančič (Ur.), *Razvojna psihologija*. Ljubljana: Založba Rokus.

Kristančič, A. (2002). *Socializacija agresije*. Ljubljana: AA Inserco, svetovalna služna.

Lamovec, T. in Rojnik, A. (1978). *Agresivnost*. Ljubljana: DDU Univerzum.

Marjanovič Umek, L. in Zupančič, M. (2004). *Razvojna psihologija*. Ljubljana: Založba Rokus.

Pušnik, M. (1996). *Projekt trpinčenje med otroki in mladostniki*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Pušnik, M. (1999). *Vrstniško nasilje v šoli*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Sopčič, H. (2007). *Učinkoviti načini in strategije za preprečevanje agresivnosti med otroki*. Evalvacija projekta. Objavljeno na internetu.

Trstenjak, A. (1976). *Problemi psihologije*. Ljubljana: Slovenska matica.

Woolfolk, A. (2002). *Pedagoška psihologija*. Ljubljana: Educy.

PRILOGA

Priloga 1: Anketni vprašalnik

Spoštovani!

Sem Sarah Bubnič, študentka Biopsihologije. Pišem zaključno nalogo na temo Agresivno vedenje otrok v vrtcu. Pred vami je anonimni vprašalnik, ki mi bo zelo pomagal pri obdelavi podatkov pri empiričnem delu moje zaključne naloge. Prosila bi vas, če bi si lahko vzeli nekaj minut časa in ga izpolnili.

Agresivnost je eden najbolj nejasnih in protislovnih pojmov, ki jih uporabljamo v psihologiji. Različni avtorji jo imenujejo instinkt, nagon, izvor energije, čustvo, način prisile, navado, reakcijo na frustracijo itd. Kadar se nanaša na trenutno reakcijo navadno uporabljamo izraz »AGRESIJA«, medtem ko »AGRESIVNOST« pomeni trajno značilnost posameznika (Lamovec, 1978).

Za sodelovanje se vam iskreno zahvaljujem.

NAVODILA ZA IZPOLNJEVANJE:

Pred vami je anketni vprašalnik. Prosila, bi vas če ga natančno preberete, obkrožite vam pravilno črko pred odgovorom ali zapišite vaš pravilni odgovor na prazne črte.

SPOL: M Ž

OBKROŽITE DELOVNO MESTO: vzgojitelj/vzgojiteljica pomočnik/pomočnica

VAŠA STAROST:

- a) do 25 let
- b) 26-35 let
- c) 36-45 let
- d) 46-55 let
- e) nad 55

1. Starost otrok v vaši skupini:

- a) 1-2 leti
- b) 2-3 leti
- c) 3-4 leta
- d) 4-5 let

e) 5-6 let

2. **Število deklic v vaši skupini:** _____

Število dečkov v vaši skupini: _____

3. **Kako ocenjujete razširjenost agresivnega vedenja v vaši skupini?**

- a) Ga ni
- b) Pojavlja se redko
- c) Pojavlja se občasno
- d) Je zelo razširjeno

4. **Kako se običajno odzovete na agresivno vedenje otrok?**

---

5. **Ali otroka zaradi agresivnega vedenja kaznujete?**

- a) DA
- b) NE

6. **Kakšno metodo pri kaznovanju uporabljate, če ste zgoraj obkrožili »DA«? zakaj uporabite določeno metodo in na kakšen način?**

---

7. **Kako se vrstniki iz skupine obnašajo do agresivnega prijatelja?**

- a) Ga ignorirajo
- b) Ga zatožijo vzgojiteljici/pomočnici
- c) Se mu podrejajo zaradi straha pred fizičnim oziroma verbalnim nasiljem
- d) Ga izločijo iz skupine, kjer so se igrali skupaj
- e)

Drugo: _____

—

8. Kaj mislite, iz kje najpogosteje izhaja agresivno vedenje otrok?

- a) Iz domačega okolja
- b) Iz vrtca, saj otrok posnema vrstnike
- c) Otrok se z agresijo že rodi, ta pa se v toku življenja samo stopnjuje
- d) Drugo: _____

9. Ali menite da so dečki bolj agresivni od deklic?

- a) DA
- b) NE

10. Oblike agresivnega vedenja v vaši skupini pri dečkih (obkroži): POGOSTOST

Fizična agresivnost (udarjanje, potiskanje, brcanje pljuvanje,...)	Redko	Občasno	Pogosto	Zelo pogosto	Vedno
Fizična agresija nad mlajšimi	Redko	občasno	Pogosto	Zelo pogosto	Vedno
Agresivnost do vzgojitelja oziroma pomočnika vzgojitelja	Redko	Občasno	Pogosto	Zelo pogosto	Vedno
Uničevanje materialnih dobrin	Redko	Občasno	Pogosto	Zelo pogosto	Vedno
Besedne grožnje (zmerjanje, dajanje žaljivih vzdevkov, ustrahovanje,...)	Redko	Občasno	Pogosto	Zelo pogosto	Vedno
preklinjanje	Redko	Občasno	Pogosto	Zelo pogosto	Vedno

Oblike agresivnega vedenja v vaši skupini pri deklicah (obkroži):

POGOSTOST

Fizična agresivnost (udarjanje, potiskanje, brcanje pljuvanje,...)	Redko	Občasno	Pogosto	Zelo pogosto	Vedno
Fizična agresija nad mlajšimi	Redko	občasno	Pogosto	Zelo pogosto	Vedno
Agresivnost do vzgojitelja oziroma pomočnika vzgojitelja	Redko	Občasno	Pogosto	Zelo pogosto	Vedno

Uničevanje materialnih dobrin	Redko	Občasno	Pogosto	Zelo pogosto	Vedno
Besedne grožnje (zmerjanje, dajanje žaljivih vzdevkov, ustrahovanje,...)	Redko	Občasno	Pogosto	Zelo pogosto	Vedno
preklinjanje	Redko	Občasno	Pogosto	Zelo pogosto	Vedno

11. Ali se obrnete na pomoč k neki drugi osebi ko imate znotraj skupine otroka oziroma več otrok, ki se agresivno vedejo in se njihovo stanje ponavlja. Če se, kdo je ta oseba?

---

12. Ali se o agresivnosti in vzrokih zanjo izražujete tudi v sklopu vašega vrtca?

- a) DA
- b) NE

13. Ali menite, da bi na tem področju bile potrebne izboljšave znanja o agresivnosti in vzrokih znotraj vrtcev? Kakšne izboljšave se vam zdijo primerne in koristne?
